

Monica Negoescu – *Preocupări ale intelectualilor germani transilvăneni pentru cultura tradițională românească în secolul XIX*

Mona Tripon*

Cartea apărută în anul 2020 la editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca este o analiză a contribuțiilor folcloriștilor sași din Transilvania secolului al XIX-lea la răspândirea folclorului românesc și a culturii române în spațiul germanofon.

Volumul este structurat în două secțiuni. Prima parte este consacrată aspectelor teoretice legate de antropologia culturală și stabilește baza conceptuală a analizei ulterioare, a doua parte este dedicată demersului cultural întreprins de cărturarii sași care au ca obiectiv culegerea, traducerea și

popularizarea folclorului românesc.

Lucrarea, deși de dimensiuni reduse este suficient de consistentă pentru a oferi pe lângă un material de lectură foarte util și interesant diverse subiecte spre reflectare, cum ar fi: ce e cultura? Dacă am parcurge textul în paralel, sau de ce nu, în contrapunct – ca să folosesc un termen vehiculat în carte – cu scrierile lui Yuval Noah Harari, răspunsurile la genul acesta de întrebări devin extrem de complexe. La fel cum conceptul de turnură culturală dezbătut în volum de către autoare presupune depășirea „mitului” autonomiei omului sau a „mitului” iluminismului promovat de curentele rationaliste anterioare, condamându-ne în consecință la un determinism cultural, la fel și Y.N. Harari vorbește despre depășirea „mitului” liberului arbitru, omul tehnologizat devenind în viziunea sa o entitate piratabilă (hackable humans). Să fie oare aceeași sau o nouă turnură culturală la mijloc?

Pentru a prezenta astfel de problematici ce țin de antropologia culturală autoarea prelucrează o bibliografie trilingvă, vastă și

---

* Lecturer PhD, Technical University of Cluj-Napoca, Mona.Tripon@lang.utcluj.ro

cuprinzătoare a unor autori consacrați precum Doris Bachmann – Medick, Clifford Geertz, James Clifford, Victor Turner, Homi Bhabha sau Arjun Appadurai, pe baza căreia sintetizează niște concepte defintorii pentru înțelegerea noii paradigme din științele umaniste. Amintim aici elemente precum cultura ca text, cultura ca traducere, hibriditate, minimalitate sau lectură în contrapunct. Conceptele merită aprofundate, deoarece depășesc cu mult granițele preocupărilor literare. Turnura culturală (în esența ei, o turnură antropologică) este cea care a impulsionat crearea unui nou set de valori, cele așa-zis postmaterialiste, punând sub semnul întrebării valorile occidentale preexistente precum secularism sau autonomie personală. Este un concept pluralist care marchează începutul determinismului cultural, a identității culturale, a politicilor identitare, a „politically correctness-ului”, a environmentalismului etc., cu manifestări pe toate palierele existenței umane, identificate adesea prin prefixe precum trans-, multi- sau inter-. Datorită acestei revizuirii a viziunii asupra omului ca animal social și a rolului său pe Terra se ajunge la admiterea, deși tardivă, a existenței unei culturi hegemoniale, la recunoașterea culturilor limitrofe și la nașterea unor concepte precum multiculturalitate, interculturalitate, transculturalitate, hibriditate, hibridizare etc., culminând cu apariția unor noi științe prin intersectarea celor vechi și apariția unor noi domenii de cercetare.

În lumina acestei noi paradigme culturale, conceptele consacrate precum cultură, text, traducere capătă firește alte semnificații care se întrepătrund, devenind în genere mai extinse și mai fluide. De exemplu cultura ca text privește literatura dintr-o altă perspectivă, și anume ca fiind textul culturii, conducând la o lărgire a înțelegerii tradiționale a textului și a granițelor acestuia, privind textul ca ceva nesolid, deschis. (p. 69) Cultura ca traducere evidențiază caracterul negociator în afirmarea culturilor și cel de trafic comercial în problematica fixării local-istorice. Aceasta perspectivă scoate la iveală procese de transformare (conflictuale) în decursul contactelor interculturale sau a circulației comerciale spirituale (Bachmann – Medick, p. 67) Hibriditatea se formează printr-o traducere discontinuă a unei experiențe de trecere sau negociere, dincolo de experiențe de trecere sau culturale și reprezintă un al treilea spațiu, care permite formarea altor poziții. În interiorul unui amestec cultural, individul este expus culturii celuilalt, rezultând de aici o fluidizare a tradițiilor legate de percepția sinelui, acest fenomen fiind explicat prin termenul de hibriditate (Homi-Bhabha, p. 65). Liminalitatea este condiția de bază a ritualului, acesta din urmă având o funcție transformativă și fiind încărcat cu o puternică experiență simbolică de trecere. Și liminalitatea este definită ca fiind tot un al treilea spațiu, un

spațiu de intermediere, care conferă o libertate de expresie unică, neîngrădită nici de structură, nici de antistructură (p. 56).

Cu un instrumentar conceptual atât de plurisemnificativ precum cel prezentat, firește că și preocupările folcloriștilor sași capătă semnificații noi.

Ultimul subcapitol al primei părți este dedicat unor aspecte de cultură populară românească privite din perspectiva spațiului german. Autoarea face o scurtă incursiune istorică în Transilvania începutului de secol XIX, unde figura exponențială a românității este țaranul român. De remarcat la acest capitol sunt descrierile făcute românilor de către istorici și erudiți ai vremii, ca fiind un popor melancolic, cu o atitudine stoică, fatalistă în raport cu existența, având o încredere necondiționată în înțelepciunea destinului (p. 81) sau părerile unor personalități precum împăratul Iosif al II-lea, care în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în urma deselor sale călătorii prin Principatul Transilvaniei afirmă despre românii care trăiau acolo că „... soarta lor într-adevăr, dacă o cercetezi este cu adevărat de plâns” (p. 80).

Interesul pentru folclor nu este un fenomen singular sau izolat, ci apare odată cu curentul european de regăsire a identităților naționale. O figură de seamă care susține importanța unei literaturi naționale pentru dezvoltarea culturală a unui popor a fost filozoful și poetul german J.G. Herder ale cărui culegeri de cântece populare din mai multe țări europene (Volkslieder) publicate începând cu 1778 se numără printre bestsellerurile vremii. Recordul este deținut însă de culegerea de basme populare ale Fraților Grimm publicată în două volume începând cu anul 1812 care, alături de Biblia în traducerea lui Luther, este cea mai cunoscută, răspândită și tradusă carte a limbii germane. Acesta fiind spiritul vremii, se înțelege de ce tinerii sași din Transilvania studiind în Germania sau la Viena se dedicau ulterior culegerii de folclor românesc, preocupare care merge de fapt mână în mână cu culegerea folclorului săsesc.

În partea a doua a lucrării autoarea analizează activitatea a șase folcloriști sași: Martin Samuel Möckesch, Johann Karl Schuller, Josef Marlin, Friedrich Wilhelm Schuster, Emil Sigerius, Ludwig Vinzenz Fischer.

Interesul lor pentru folclorul românesc a apărut, precum afirmă autoarea, atât ca urmare a conviețuirii cu românii, a identificării unor ideale comune, precum și a dorinței de a clarifica „problema originii românilor și a înrudirii lor cu alte popoare” (p. 92). Tot aici aflăm de exemplu, că îndemnuri înspre istoria și folclorul românesc au fost lansate și de așa numita Asociație pentru Studii Transilvănene interesată de tot ce avea legătură cu originea poporului român.

Munca folcloriștilor sași nu se rezumă doar la culegerea și traducerea de folclor românesc (cântece și versuri populare, proverbe și

zicători, legende), ci se apleacă și asupra traducerii de poezie cultă. Unii dintre ei elaborează creații artistice inspirate de evenimente istorice presărate cu elemente folclorice românești. Printre publicațiile sau realizările notabile ale folcloriștilor sași dezbătute în lucrare amintim câteva. Möckesch publică în 1851 la Sibiu o culegere de cântece populare și de poezie cultă românească intitulată *Rumänische Dichtung*, considerând că spiritul și limba unei nații se regăsesc cel mai bine în limba sa iar limba română în viziunea lui s-ar potrivi minunat poeziei, formând rime dintre cele mai reușite (p. 95). Schuller este și el intrigat de originile limbii române, fiindu-i greu să asocieze limba română cu latinitatea elaborând diverse materiale în acest sens. El publică, printre altele, traduceri de balade din colecția lui Alecsandri, un studiu despre legenda mănăstirii Argeșului, despre colinde românești, poezii, proverbe și cântece populare românești. Marlin, mai idealist și cu veleități artistice mai pronunțate, este impresionat de soarta românilor de pe aceste meleaguri și scrie romane cu tematică istorică despre Baba Novac sau Horea, Cloșca și Crișan. Este cred și cel mai solidar cu aspirațiile românilor. Schuster se aplecă cu precădere asupra cântecului popular românesc, pe care pe lângă faptul că îl traduce într-un mod iscusit, îl analizează în ceea ce privește structura, conținutul etc. Sigerus este un veritabil etnograf și una din cele mai importante personalități ale culturii transilvănene de la sfârșitul secolului XIX. Publică printre altele în 1925 primul *Ghid de călătorie pentru România Mare*, făcând cunoscută o țară despre a cărei existență se știa prea puțin la vremea respectivă. Fischer este cel care traduce pentru prima oară *Luceafărul* lui Eminescu în limba germană, pe lângă alte poezii culte sau populare. Scrie și un studiu în acest sens, fiind preocupat în special de traduceri din literatura română în literatura germană.

Există câteva elemente comune ale acestor autori care vizează fenomenul de hibriditate, legat de percepția sinelui și a străinului. Aprecierile intelectualilor sași vizavi de folclorul românesc, de bogăția, profunzimea și prospețimea acestuia sunt elogioase. Însă datorită uimirii sincere pe care, de exemplu Schuller o mărturisește în mai toate prefetele scrierilor sale referitoare la cântecul popular românesc, avem de-a face cu „deconstruirea unei idei preconceptionale născute dintr-o superioritate neconștientizată, dar simțită față de român”, după cum remarcă autoarea (p. 107).

Abordarea este cea a culturii dominante, centrale spre periferie, însă nu putem să nu apreciem interesul acestor oameni pentru autentic și grija și dăruirea cu care și-au întreprins cercetările încercând să înțeleagă poporul român prin una dintre cele mai autentice și profund spiritualizate valori ale sale, folclorul. Această grijă reiese și din modul în care au

efectuat traduceri, mereu atenți la redarea cât mai fidelă a tuturor aspectelor legate de textul-sursă, autoarea analizând la fiecare traducător cât de bine a reușit să transpună în germană nuanțele textelor românești, întreprindere destul de dificilă având în vedere că diverse aspecte legate de prozodie, cât și unele cuvinte specifice folclorului românesc sunt intraductibile.

Perspectiva culturală din care sunt analizate traduceri este una a liminalității, care presupune o balansare continuă între identitate și alteritate, în condițiile în care atât identitatea individului, cât și percepția alterității sunt codate cultural.

Nu se poate să nu remarcăm în volum diferența dintre complexitatea abordării teoretice și aparenta simplitate a obiectului abordat. Să nu uităm că tematicile textelor includ dragostea, mândra, mama, hora, floarea, codrul etc. Este bine că, în ciuda timpului, a postmaterialismului și a turnurii culturale, semnificațiile culturale ale acestor tematici au rămas încă pentru mulți dintre noi nealterate.

De ce găsesc că ar merita citită această carte despre folclor? În virtutea celor scrise mai sus, ca un demers de autocunoaștere, pentru a vedea cum ne văd alții. Iar cei care îndrăgesc folclorul o vor citi din admirație pentru autentic.